CRITERII DE PROPORȚIONALITATE APLICATE ÎN LIMITAREA DREPTULUI LA INSTRUIRE PRIN VACCINAREA OBLIGATORIE

Cezara-Elena POLISCA, doctorandă
Școala Doctorală Științe Juridice și Științe Economice, Universitatea de Stat din Moldova,
https://orcid.org/0000-0002-5596-0426
cezaraelenapolisca@gmail.com

Rezumat: Subiectul vaccinării obligatorii este, cu siguranță, unul eminamente sensibil, deoarece presupune punerea în balanță a două interese contrare, i.e. protejarea sănătății publice și respectarea drepturilor și libertăților individuale, îndeosebi, a dreptului la instruire. În acest context, efectuarea testului de proporționalitate constituie un instrument esențial pentru evaluarea legitimității unei măsuri luate de către autoritățile publice, menită să aducă eventuale limitări ale drepturilor garantate de Constituție și de Sistemul Convenției Europene a Drepturilor Omului. Acest studiu analizează aplicarea criteriilor testului de proporționalitate în limitarea dreptului la instruire prin impunerea vaccinării obligatorii, jurisprudența CtEDO fiind punctul de referință în elucidarea acestui subiect.
Cuvinte-cheie: dreptul la instruire, vaccinare obligatorie, test de proporționalitate, sistemul CEDO, jurisprudență.

CRITERIA OF PROPORTIONALITY IN LIMITING THE RIGHT TO EDUCATION THROUGH MANDATORY VACCINATION

Abstract: The subject regarding mandatory vaccination is indeed an eminently sensitive one, because it involves balancing two interests at stake, i.e. the protection of public health and the respect for individual rights and freedoms, in particular the right to education. Therefore, the proportionality test is an essential tool for assessing the legitimacy of a measure taken by the national authorities, designed to restrict the rights guaranteed by the Constitution and the European Convention on Human Rights. This study analyses the application of the proportionality test criteria in limiting the right to education by imposing mandatory vaccination, with the ECtHR's case-law as the reference point in elucidating this subject.
Keywords: right to education, mandatory vaccination, proportionality test, ECHR System, case-law.

Introducere

Dreptul la instruire nu se regăsește în textul primar al Convenției Europene a Drepturilor Omului (1950) pe motiv că scopul inițial al acesteia era protejarea drepturilor civile și politice în contextul repercusiunilor celui de-al Doilea Război Mondial. Prin urmare, textul Convenției este impregnat cu standarde precum dreptul la viață, interdicția absolută a torturii, dreptul la libertate și siguranță, dreptul la un proces echitabil, libertatea de exprimare, interzicerea discriminării etc. Instruirea, ca drept fundamental, a fost consacrată doi ani mai târziu prin includerea în art. 2 din Protocolul nr. 1 la Convenție. Decizia de a include acest drept în Protocolul nr. 1 a constituit un compromis de sorginte politică, care le-a permis statelor membre să-și reafirme angajamentul de includere a altor drepturi fundamentale în apanajul Sistemului, fără a fi necesară revizuirea textului Convenției.

Prima parte a art. 2 din Protocolul nr. 1 garantează un drept individual la instruire, iar a doua parte – dreptul părinților de a-și educa proprii copii în conformitate cu convingerilor lor religioase și filosofice [3]. Nefiind consacrat ca un drept absolut, dreptul la instruire poate fi supus unor limitări, implicit acceptate atât timp cât nu este afectată însăși esența acestuia, deoarece dreptul de acces la educație, „prin însăși natura sa, trebuie să fie reglementat de către stat" [1].

În contextul existenței unor crize sanitare, dar și pentru prevenirea apariției unor situații de riscuri asociate acestor crize, în limita marjei de apreciere pe care o dețin, statele pot adopta măsuri pentru protejarea sănătății publice. Printre aceste măsuri se numără, indubitabil, și impunerea

vaccinării obligatorii, care a generat pe parcursul timpului un șir de dezbateri privind ingerința în alte drepturi garantate de Convenție și, în special, în dreptul la instruire.

Vaccinarea obligatorie este o măsură justificată legal în multe state europene, inclusiv în Republica Moldova. Legea nr. 10/2009 privind supravegherea de stat a sănătății publice prevede că admiterea copiilor în colectivități și instituții educaționale și de recreere este condiționată de faptul vaccinării lor profilactice sistematice [4], iar pct. 72 din Programul Național de imunizări pentru anii 2023-2027 prevede că Ministerul Educației și Cercetării, prin intermediul instituțiilor de educație timpurie și a celor de învățământ în contextul partajării angajamentului privind admiterea copiilor imunizați în instituțiile educaționale și colectivități, astfel creând condiții sigure din punct de vedere epidemiologic de educație și de instruire, cooperează cu instituțiile medicale în vederea admiterii în instituțiile de educație timpurie, în cele de învățământ și în colectivități doar a persoanelor vaccinate, conform acestui Program, cu excepția unor stări medicale rare, care urmează a fi constatate, confirmate și documentate de către medicul de familie [5].

Cu scopul de a evalua dacă măsura luată de către stat ce restrânge un drept fundamental este una justificată, Curtea Europeană a Drepturilor Omului aplică testul de proporționalitate. Acest test implică evaluarea următoarelor elemente:

1. dacă măsura este prevăzută de lege;
2. dacă măsura urmărește un scop legitim;
3. dacă măsura este necesară într-o societate democratică;
4. dacă există o legătură cauzală între măsura luată și scopul urmărit.

O cauză ce incită interes în contextul punerii în balanță a două interese contrare, i.e. vaccinarea obligatorie a copiilor și un șir de drepturi garantate de Convenție, este Vavřička și alții v. Republica Cehă [MC] [2]. Legislația cehă prevedea că toți rezidenții și străinii cu permis de ședere pe o perioadă îndelungată trebuiau supuși unui set de vaccinări preventive. În cazul copiilor mai mici de 15 ani, responsabilitatea asigurării respectării acestei prevederi era responsabilitatea reprezentanților legali [2, §11]. Potrivit legislației pertinente, doar copiii care au făcut vaccinurile contra a nouă boli împotriva cărora comunitatea științifică consideră vaccinarea sigură și eficientă pot avea acces la educația preșcolară [2, §§15 și 291]. Ca alternativă putea fi prezentat un certificat ce atesta că aceștia au dobândit imunitate în alt mod sau că, din motive de sănătate, nu puteau fi vaccinați [2, §15]. Părinților sau reprezentanților legali care nu se conformau cerinței de vaccinare obligatorie sau care nu puteau prezenta un certificat de rigoare erau pedepsiți cu o amendă ce echivala cu aproximativ 400 de euro.

Cauza se bazează pe șase cereri, depuse în fața Curții. Primul reclamant a formulat cererea pe motiv că a fost obligat să plătească o amendă pentru omisiunea de a-și vaccina cei doi copii minori contra poliomielitei, hepatitei B și a tetanosului [2, §23]. Celelalte cereri au fost formulate de către părinți în numele copiilor lor minori, nevaccinați sau vaccinați doar cu o parte din setul de imunizare prevăzut de legislația cehă, ca urmare a refuzului înscrierii acestora în cadrul creșelor sau a instituțiilor preșcolare. Cererile au fost bazate pe articolul 8 din Convenție, unii reclamanți invocând, inter alia, și încălcarea dreptului la instruire.

Premisa de la care a pornit Curtea în examinarea acestei cauze s-a axat pe faptul că vaccinarea obligatorie, ca intervenție medicală nevoluntară, constituie o ingerință în exercitarea dreptului la respectarea vieții private [2, §263]. Curtea Europeană a ajuns la următoarele concluzii:

1. nerespectarea obligației de vaccinare a echivalat cu o ingerință în exercitarea dreptului la respectarea vieții private [2, §263];
2. ingerința în discuție era prevăzută de lege [2, §271];

3. aceasta avea ca scop protejarea împotriva bolilor care pot prezenta un risc grav pentru sănătate atât pentru persoanele are sunt vaccinate, cât și cele care nu pot fi vaccinate și se află, astfel, într-o situație vulnerabilă. Așadar, măsura vaccinării obligatorii corespundea scopurilor de protecție a sănătății și a drepturilor altora, prevăzute de art. 8 din Convenție [2, §272];
4. cu referire la necesitatea ingerinței într-o societate democratică, Curtea a stabilit că marja de apreciere a statelor este una largă, deoarece vaccinarea, potrivit legislației naționale, nu poate fi impusă în mod forțat [2, §276]; pe palierul necesității vaccinării și a beneficiilor acesteia există un consens european [2, §277], însă nu există un consens privind modelul unic ce urmează a fi aplicat atunci când vorbim despre vaccinarea copiilor, ci este, mai degrabă, un spectru de politici, Republica Cehă având o abordare mai prescriptivă [2, §278]; caracterul sensibil al obligației de vaccinare a copiilor nu se limitează doar la persoanele anti-vaxxer, ci incumbă în sine solidaritatea socială ca valoare, precum și scopul de protecție a sănătății tuturor membrilor societății, în special a persoanelor deosebit de vulnerabile în fața anumitor boli [2, §279]; iar aspectele aferente politicii de sănătate intră în marja de apreciere a statului [2, §280].

Curtea Europeană a apreciat că obligația de vaccinare existentă în Republica Cehă constituie un răspuns la nevoia socială imperioasă de a proteja sănătatea individuală și publică împotriva anumitor boli și de a evita orice tendință descendentă în rata de vaccinare a copiilor [2, §284], această nevoie fiind susținută de motive relevante și suficiente.

Curtea a reamintit că interesul superior al copilului trebuie să primeze în toate deciziile care-l privesc [2, §287]. Pornind de la acest standard, Curtea a ajuns la concluzia că statele sunt obligate să plaseze interesul superior al copilului și, deopotrivă, al copiilor ca grup, în centrul tuturor deciziilor care le afectează sănătatea, motiv pentru care vaccinarea are ca scop protejarea fiecărui copil împotriva bolilor grave, protecția copiilor vulnerabili fiind dependentă de imunitatea de grup [2, §288].

Cu referire la proporționalitatea ingerinței cu scopul urmărit, Curtea Europeană a considerat, inter alia, că vaccinarea impusă era considerată sigură și eficientă de către comunitatea științifică, că vaccinarea nu era o obligație absolută deoarece existau excepții de la aceasta, că obligația era impusă indirect prin aplicarea unei sancțiuni relativ moderate (amendă administrativă) și legislația națională nu permitea administrarea forțată a unui vaccin, și că neînscrierea copiilor la grădiniță avea un caracter esențialmente protectiv, și nu punitiv, iar dreptul național prevedea un șir de garanții procedurale [2, §§291-295].

Prin urmare, măsurile contestate de către reclamanți se aflau într-o relație rezonabilă de proporționalitate cu scopurile legitime urmărire și sunt necesare într-o societate democratică, marja de apreciere nefiind excedată. Așadar, potrivit Curții, art. 8 din Convenție nu a fost încălcat.

Cu referire la pretinsele încălcări ale art. 9 din Convenție și 2 din Protocolul nr. 1, Curtea a considerat, cu majoritate de voturi, că aceste capete de cerere sunt incompatibile *ratione materiae*.

Pe palierul art. 2 din Protocolul nr. 1, comportă interes Opinia parțial concurentă și parțial disidentă a judecătorului Paul Lemmens. Acesta a menționat că regretă faptul că s-a omis examinarea cauzei din optica art. 2 din Protocolul nr. 1 și că aceasta ridică trei probleme:

1. dacă art. 2 din Protocolul nr. 1 se aplică în cazul educației preșcolare;
2. dacă alegația Curții, potrivit căreia excluderea copiilor reclamanților din cadrul educației preșcolare a echivalat cu o pierdere a unei oportunități importante de dezvoltare a personalității și de începere a dobândirii unor abilități sociale și de învățare importante în cadrul unui mediu formator și pedagogic și că minorii nu fuseseră privați de toate

posibilitățile de dezvoltare personală, socială și intelectuală, chiar dacă aceasta implica un efort și costuri suplimentare din partea părinților, consecințele fiind limitate în timp, nu vizează și art. 2 din Protocolul nr. 1;

3. în ce măsură copiii ar trebui să sufere consecințele refuzului părinților de a-i vaccina.

Concluzie: vaccinarea obligatorie, ca măsură de protejare a sănătății publice, poate justifica limitarea dreptului la instruire, însă, în pofida marjei de apreciere largi de care dispune statul, această limitare trebuie să treacă testul de proporționalitate, dezvoltat de către Curtea Europeană în jurisprudența sa. Statului, ultima ratio, îi revine responsabilitatea de a echilibra interesul public cu drepturile individuale și să adopte măsuri nelimitative, care să respecte principiile proporționalității și al legalității. Mai mult, orice măsură care limitează accesul la instruire trebuie să fie însoțită de un șir de garanții procedurale, să respecte interesul superior al copilului și să nu-l excludă pe acesta din procesul educațional. Această excludere nu trebuie să devină un mecanism de sancționare indirectă a părinților, ci trebuie examinată, cu o precădere emergentă, din optica impactului asupra copilului. Prin urmare, este necesar ca politicile statului în materie de sănătate să fie bazate pe un echilibru corect între protecția colectivă și respectarea drepturilor fundamentale individuale, testul de proporționalitate jucând aici un rol esențial.

Bibliografie:

1. Cauza Catan și alții v. Republica Moldova și Rusia [MC], hotărârea din 19 octombrie 2012, http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-124596;
2. Cauza Vavřička și alții v. Republica Cehă [MC], hotărârea din 8 aprilie 2021 https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-209039;
3. Guide on Article 2 of the Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights, updated on 28 February 2025, https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_2_protocol_1_eng;
4. Legea nr. 10 din 3 februarie 2009 privind supravegherea de stat a sănătății publice, art. 52 alin. (6), disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=147701&lang=ro#;
5. Programul Național de imunizări pentru anii 2023-2027, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 211 din 12 aprilie 2023, disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=136969&lang=ro